

A „JÓSÁG FENOMENOLÓGIÁJA” – REFLEXIÓK KELEMEN DIDÁK MUNKÁSSÁGÁHOZ

LUBINSZKI MÁRIA

Bevezetés

Kelemen Didák székely származású minorita szerzetes munkásságáról olvasva, filozófiai és pszichológiai szemszögből leginkább az a hihetetlen életerő és hit ragadott meg, ahogy rendíthetetlenül járta a saját útját, dacolva a világ ellenállásával. Akart élni és akarta a jót. A nyíri protestánsok háromszor gyújtották rá egyszerű faházát, Ő felépítette negyedszerre is. Rengeteget tett a magyar nyelv fennmaradásáért és az iskolaépítésért. Ő újjátta meg a tetemvár alatti minorita templomot. A pestisben haldoklók homlokáról törölte a verítéket, egész életében hirdette a jót. Felmerült bennem a kérdés: a személyiség működésében melyek azok a belső feltételek, melyek azok az énfunkciók, amelyeket a szervezet mozgósítani tud nehéz élethelyzetekben. Különös módon a halál és a gyász problematikájához jutottam el.

Személyiség és énfunkciók

Kelemen Didák életét végigkövetve a hit, alázat és az emberfeletti teherbíró képesség az, ami manapság, az „itt és mostban” értelmezve is sokat adhat nekünk. A teherbírást, a küzdeni tudást és a jóságot most nem vallási, hanem személyiségpszichológiai szemszögből vegyük szemügyre. A személyiségpszichológiai megközelítések közül Szondi Lipót sorsanalízise áll a vallás és a hit kérdéséhez a legközelebb. Az egészséges személyiségfejlődés folyamatában az **énfunkciók** stabilizálódásával alakulnak ki a nehéz élethelyzetekben alkalmazható megküzdési stratégiák. Az énfunkciók abban segítenek, hogy a nagyrészt tudattalan ösztönkésztetéseket a lehető legnagyobb mértékben tudatosítsák és segítsenek kézben tartani az élet menetét; egyensúlyt tartsanak a magasságok és mélységek megélésében. A négy legfontosabb énfunkció:

- ✦ Projekció: az én azon törekvése, hogy más **emberekkel egységet képezzen**, egyé váljon. Szimbolikusan a világ megismerésének az alapja.
- ✦ Infláció: az én azon törekvése, hogy „**mindenné váljon**”, a teljességet érje el. Az alkotóképesség és vallás alapja.
- ✦ Introjekció: az én ősi törekvése, hogy értékes tárgyaknak, minden értéknek a birtokosa legyen. **Vágy a mindent birtoklásra és a mindent tudásra.**
- ✦ Negáció: az én elemi törekvése az **elkerülésre, tagadásra, elfojtásra.**¹

¹ GYÖNGYÖSINÉ KISS 1999, 27.

Az én ereje ezzel összefüggésben ezen énfunkciók tudatosítását és az állásfoglalás képességét jelenti. Akinek van ereje, csak az tud adni, csak az tud hozzátenni e világ bonyolultságához valamilyen rendező elvet. Az erő pedig állásfoglalás: mi az ami számít, és mi az ami nem. Milyen embereknek, szavaknak, cselekedeteknek van súlya, és melyeknek nincs. Kelemen Didák kapcsán feltétlen beszélnünk kell még egy további énfunkcióról, ami a hitfunkció.

A hitfunkció egy sorsépítő erő, mint híd funkcionál az emberfeletti szellem és az öröklött ösztöntermészet között. A hitfunkció lehetősége, hogy kibékítsen a sorssal és az elmúlással, a múlttal, jelennel és jövővel. Amely képes az időt az élet prioritásaival összhangban strukturálni. A hitfunkció tehát összekapcsol – egészséges működése esetén éretté tesz, ami azt jelenti: a veszteségekhez való alapvető hozzáállást és állásfoglalást határozza meg. Szondi nagy hangsúlyt fektet a hit szerepére. A hit az én transzcendens képessége.

Kelemen Didákot folyamatosan az élet szélsőséges, határhelyzeteiben találjuk. Pestis, szegénység, ellenségeskedés. És mégis tudott egyensúlyt teremteni. Szondi megnevezett a személyiségünkben egy olyan magasabb rendű, autonóm, globális ént, amit **Pontifex oppositorum**nak nevezett el. A Pontifex én képes áthidalni a lélekben az összes ellentétpárt. A legfontosabb lelki ellentétpárok:

Mindenhatóság – tehetetlenség

Szellem – természet

Tudatos – tudattalan

Szubjektív világ – objektív világ

Test – lélek

Evilág – túlvilág

Nőiesség – férfiasság

Cenzúra – álmok

Ezek az irányító és meghatározó ellentétpólusok találhatók a lelki életben, melyek alá könnyen be tudjuk sorolni az összes többi lelki ellentétpárt. A sorsanalízis szerint az emberiség és az egyén története – mint sors – mindig két polárisan szembenálló törvényszerűség eredménye. Az ember élete – csakúgy mint az emberiség – egy ellentétstruktúrára alapul. Mindezen ellentétek közül az elmúláshoz való viszony, az élet és halál kérdése az, amely az élet, a személyiség és a hit legmélyebb rétegeit érinti. Ha a jóság fenomenológiailag megragadható, akkor feltétlenül magában foglalja a rosszal való bánni tudás képességét, mint önmaga ellentétének harmóniába foglalását.

A gyászra való képesség

„Az élethez való kötődés képessége összefügg a leválás, leválasztás képességével is. Aki nem kötődik az élethez, az sem a másiktól, sem önmagáról nem képes leválni, képtelen a másikat és önmagát kívülre helyezni.”² A jóság nem csak a reali-

² HÁRS–KOMÁLOVICS 2001

tásérzék, a kötődés és érett szeretet képessége, hanem mindenekelőtt elengedni tudás, leválás, megbocsátás. Ennek alapja a gyászra való képesség. A gyász az az érzelem, amellyel búcsút veszünk, feldolgozhatjuk egy derékba tört kapcsolat problémáit, segítségével a kapcsolatból, a partnerünk tulajdonságaiból a lehető legtöbbet magunkévá tehetünk.³ A gyászmunka rendkívül fontos a személyiség újraintegrálása szempontjából. A gyászmunka különböző fázisait többféleképpen írták le a szakemberek.⁴ Lényegében egy olyan intrapszichikus folyamat, amely a szeretett tárgy elvesztését követi, s amely a valóságpróba által segít az egyénnek fokozatosan leválni róla.⁵ A gyászmunka nem gyöngeség; egészségünk szempontjából nagyon fontos megtanulni megfelelően gyászolni.⁶ Megkülönböztethetünk normális gyászt és patológikus gyászt. Normális a gyászfolyamat, ha a gyászmunka végzetével győz a valóság, és az elvesztett tárgy létezése pszichésen folytatódik, az immár szabaddá váló ént erősítve. Patológias gyász esetén a gyászreakció elmaradhat, illetve a szokványostól eltérő pszichés és szomatikus tünetek jelennek meg. A halálhoz–való–lét filozófiai fogalma ez utóbbi témakört még tovább fűzi: az élethez a maga legfontosabb prioritásaiban csak akkor tudunk kötődni, ha nemcsak az elengedésre, hanem az elmúlás megélésére is képesek leszünk. Ez az, ami az irreverzibilitást jelenti az életünkben: hogy legyőzve félelmeket, védekezést és elhárítást, a kösziklán is átmenjünk, ha a hitünk arra hív.

A halálhoz–való–lét

„A halál mint határ végső horizontként lehetőséget ad az élet egészének megpillantására.”⁷ „Ha az élet úgy viszonyul a biztos halálhoz, hogy kézzelfoghatóan birtokolja, akkor válik az élet önmagában láthatóvá. A halál képes látást adni az életnek, és állandóan legsajátabb jelene és benne, magában növekvő, mögötte halmozódó múltja elé vezet.”⁸ A halál az élet elfogadására szólít, az életére, amely mi magunk vagyunk. Így az önmagunkkal való béke alapfeltétele a halál, az elmúlás, a búcsú-va létezés elfogadása.

Heidegger szerint a halál az emberi értelem számára igenis megragadható.⁹ Valaminek az értelmét felfogni azonban sokkal több, mint valaminek az okait pontosan tudni. A halál értelme túl van a racionalitáson, felfogása tetőtől talpig, testestül lelkestül igénybe vesz. Ontológiai értelemben autentikus létmód az, amely képes a halálhoz való előrefutással önmaga legsajátabb lehetőségeire rátalálni. Ekkor tudni fogja a honnan-t és a hová-t. Ezen az úton az ember képes a gyászra,

³ KAST 1995

⁴ PILLING 2003

⁵ LAPLANCHE–PONTALIS 1994

⁶ KAST 1995

⁷ CSEJTEI 1998

⁸ CSEJTEI 1998

⁹ HEIDEGGER 1989

mert az élet gyökeréig hatoló alapjaként éli meg az elmúlást. Ha az idői dimenzió egy személyiségben helyreáll, illetve hosszas (gyász)munka árán képes lesz fogalmat alkotni róla, az identitás határai stabilizálódnak.

A halál ontológiai értelmezése tehát az ember időbeliségére és történetiségére hívja fel a figyelmet. Az időfogalom felől végiggondolva az elmúlás nem micsoda (Was), hanem a jelenvalólét mikéntje (Wie). „A halál nem dolog, hanem eredendően hermeneutikum; az ember sohasem ’hal meg’ ’csak úgy’, hanem mindig vala-miként fejezi be életét.”¹⁰ Heidegger így ír erről: „Csak az ember hal meg. Folyamatosan, amíg a földön lakozik, amíg létezik...” Jól lakozni ezen a földön talán annyit jelent: az életesemények és élmények integrálásának és áthidalásának a képességét elsajátítani. Fizikai, pszichológiai és vallási-transzcendens szinten egyaránt és *egyidejűleg*. Talán ez volt Kelemen Didák jóságának titka.

BIBLIOGRÁFIA

CSEJTEI 1998

CSEJTEI, D.: *A halál hermeneutikája*. Budapest, IKON, 1998.

FREUD 1915

FREUD, S.: Gyász és melankólia. In: *Ösztönök és ösztönsorsok*. Budapest, 1915.

GYÖNGYÖSINÉ KISS 1999

GYÖNGYÖSINÉ KISS E.: (szerk.) *Szondi Lipót*. Budapest, ÚJ MANDÁTUM, 1999.

HÁRS–KOMÁLOVICS 2001

HÁRS GY. P.–KOMÁLOVICS Z.: *A tárgyvesztés nyelve – az irodalom margóján*. Kézirat, 2001.

HEIDEGGER 1989

HEIDEGGER, M.: *Lét és idő*. Ford.: ANGYALOSI Gergely, BACSÓ Béla, KARDOS András, OROSZ István, VAJDA Mihály. Budapest, GONDOLAT, 1989.

KAST 1995

KAST, V.: *A gyász. Egy lelki folyamat stádiumai és esélyei*. T-TWINS, 1995.

LAPLANCHE–PONTALIS 1994

LAPLANCHE–PONTALIS: *A pszichoanalízis szótára*. Budapest, AKADÉMIAI, 1994.

PILLING 2003

PILLING, J. (szerk.): *A gyász*. Budapest, MEDICINA, 2003.

¹⁰ CSEJTEI 1998